

KS. PIOTR KROCZEK
Wydział Prawa Nauk Społecznych
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

OCENA INSTRUKCJI *DIGNITAS CONNUBII* Z PERSPEKTYWY SZTUKI LEGISLACJI

Treść: Wprowadzenie. – 1. Znaczenie zasad prawodawstwa oraz zasad techniki prawodawczej dla kościelnego porządku prawnego. – 2. Ewaluacja instrukcji. – 2.1. Uwaga 1: ustanowienie dokumentu. – 2.2. Uwaga 2: obszerność dokumentu. – 2.3. Uwaga 3: charakter dokumentu. – 2.4. Uwaga 4: typ dokumentu. – 2.5. Uwaga 5: promulgacja dokumentu. – 2.6. Uwaga 6: powtórzenia przepisów. – 2.7. Uwaga 7: niebezpieczeństwo błędów interpretacyjnych. – 2.8. Uwaga 8: wyrażenia odsyłające. – Podsumowanie.

Wprowadzenie

W roku 2005 weszła w życie instrukcja *Dignitas connubii*¹. Dekada jej obowiązywania jest okazją, aby ocenić ten dokument. Instrukcję tę wartościowano już w literaturze polskiej kilkakrotnie pod kątem efektywności przepisów, przydatności urzędnikom sądowym i pod wieloma innymi względami². Jej ewaluacja przedstawiona w niniejszym

---

¹ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii* (=DC), 25 stycznia 2005 r., Città del Vaticano 2005 lub też *Communicationes* 37(2005), s. 11–92; polskie tłumaczenie zaczerpnięte z *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. ROZKRUT, Sandomierz 2007. Wejście w życie DC było w dniu jej publikacji, czyli 8 lutego 2005 r.

² Zob. np. *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006;

artykule będzie dokonana z perspektywy i według kryteriów ogólnych zasad prawodawstwa oraz zasad techniki prawodawczej³.

1. Znaczenie zasad prawodawstwa oraz zasad techniki prawodawczej dla kościelnego porządku prawnego

Stanowienie prawa jest tak złożonym i trudnym w realizacji zadaniem, że bywa nazywane sztuką⁴. Można wyróżnić dwa fundamentalne zbiory zasad, którymi powinien kierować się każdy ustawodawca. Są to zasady prawodawstwa i zasady techniki prawodawczej.

Zasady prawodawstwa to wskazania wypracowane przez naukę prawa dotyczące stanowienia prawa w taki sposób, aby prawo umożliwiała realizację założeń prawodawczych. W kontekście Kościoła zasady te mają szczególne znaczenie. Prawo w Kościele służy bowiem wypełnianiu misji i zadania Kościoła, czyli prowadzenia wiernych do zbawienia (por. kan. 1752 CIC 1983⁵). Normy tworzące system prawny mają nie tylko służyć realizacji *mens legislatoris*, lecz efektywnie pomagać wiernym w realizacji nakazów wiary.

Niezbędnym składnikiem warsztatu podmiotu stanowiącego ustawy są zasady techniki prawodawczej. Owe zasady można ujmować na dwa sposoby. Pierwsze znaczenie terminu „zasady techniki prawodawczej” to umiejętność sporządzania poprawnych aktów normatywnych, a drugie znaczenie to zespół reguł wskazujących, jak

---

Proces małżeński w świetle Dignitas connubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 czerwca 2007 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2008.

³ Na temat sztuki prawodawstwa, czyli zasad prawodawczych oraz zasad techniki prawodawczej w odniesieniu do prawa kanonicznego, zob. P. KROCZEK, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, 2nd rev. ed., Kraków 2012.

⁴ E. BAURA, *Profili giuridici dell'arte di legiferare nella Chiesa*, *Ius Ecclesiae* 19(2007), s.13–36; P. KROCZEK, *Prawodawca i jego sztuka*, *Prawo Kanoniczne* 50(2007) nr 1–2, s. 167–184.

⁵ *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983, AAS 75(1983), cz. II, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984. Cytowane kanony pochodzą z tego aktu normatywnego.

poprawnie konstruować akty normatywne i tworzyć z nich system prawa⁶.

Próbując określić stosunek zasad prawodawstwa do zasad techniki prawodawczej, należy powiedzieć, że te drugie mają charakter instrumentalny zarówno wobec ogólnych zasad, zgodnie, z którymi w Kościele stanowić należy prawo, jak i wobec treści stanowionego prawa⁷.

Zastosowanie w procesie legislacji zasad prawodawczych i zasad techniki prawodawczej przekłada się na poziom legislacyjny ustaw. Wysoki poziom legislacyjny aktów normatywnych jest z kolei jednym z podstawowych czynników składających się na efektywność ustaw. „Im więcej ustaw posiada cechę efektywności, tym bardziej możemy powiedzieć o całym systemie prawa, że jest efektywny. Jeśli jakaś ustawa nie jest efektywna osłabia efektywność całego systemu”⁸. Następnym efektywnego systemu prawnego i wytworzonego przez normy tego systemu zdrowego porządku prawnego jest to, że wspólnota kościelna jest w stanie – jak to wyraził papież Jan Paweł II we *Wstępie do Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 r. – „vigeat, crescat, floreat”⁹.

2. Ewaluacja instrukcji

Ewaluacja instrukcji będzie dokonana poprzez podniesienie pewnych uwag w stosunku do tego dokumenty. Ich kolejność została

---

⁶ S. WRONKOWSKA, M. ZIELIŃSKI, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004, s. 11; zob. W. GROMSKI, *Technika prawodawcza*, w: A. Bator, W. Gromski, A. Kozak, S. Kaźmierczyk, Z. Pulka, *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, red. A. Bator, Warszawa 2010, s. 233–234.

⁷ S. WRONKOWSKA, M. ZIELIŃSKI, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004, s. 11.

⁸ P. KROCZEK, *Kiedy prawo kanoniczne jest efektywne?*, *Annales Canonici* 2(2006), s. 164.

⁹ *Praefatio do Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75(1983), t. II, s. XVII–XXX; tu s. XXX; wersja polsko-łacińska: *Wstęp do Kodeksu Prawa Kanonicznego* (= KPK 1983), Poznań 1984, s. 37.

ułożona według stopnia ogólności, zaczynając od uwagi o dużym stopniu ogólności.

2.1. Uwaga 1: ustanowienie dokumentu

Sensem ustanowienia ustawy jest uregulowanie jakiegoś obszaru rzeczywistości, którego unormowanie, zdaniem prawodawcy, jest potrzebne. Oczywiście, zawsze można pozostawić pytanie, czy dana regulacja jest dostatecznie uzasadniona, czy czasem działalność w tym zakresie prawodawcy nie prowadzi do dublowania norm, albo czy czasem nowa ustawa nie prowadzi do nadmiernej regulacji.

Nie można uznać, że proces kanoniczny o orzeczenie nieważności nie wymaga regulacji. Jest to bowiem taka dziedzina funkcjonowania Kościoła, która zasadniczo samoregulacji nie może podlegać, a więc nie może opierać się na prawie zwyczajowym. Chodzi bowiem o pewność istnienia unormowań i ich zakresu, a tę dają tylko przepisy stanowione. Potrzebna jest więc we wspomnianym zakresie interwencja właściwej władzy kościelnej.

Jednakże proces o orzeczenie nieważności małżeństwa jest już uregulowany w kodeksie przepisami dotyczącymi procesu w ogólności, przepisami o zwyczajnym procesie spornym oraz przepisami specjalnymi w kan. 1671–1691. Jeżeli ustawodawca uznał, że uzasadniona jest zmiana zawartych przepisów – derogacja, modyfikacja czy wprowadzenie nowych, to uczynić to miał zmieniając właśnie przepisy kodeksowe. Tak zresztą czyniono wielokrotnie zmieniając przepisy kodeksowe dotyczące innych spraw¹⁰.

Z punktu widzenia możliwości nowelizacji kodeksu przez prawodawcę, pomysł ustanowienia *Dignitas connubii* dotyczącej procesów małżeńskich jest chybiony. Dokument ten wprowadza bowiem do systemu prawnego nowe normy i modyfikuje obowiązujące nawet te kodeksowe. Należało raczej posłużyć się bardziej właściwymi sposobami, czyli po prostu nowelizacją przepisów kodeksowych dokonaną ustawą.

---

¹⁰ Przykładowo, uległa zmianie treść przepisów kan.: 750, 1008, 1009, 1086, 1117, 1124, 1371.

2.2. Uwaga 2: obszerność dokumentu

Komentarze niektórych Dykasterii rzymskich dotyczące projektu ocenianej instrukcji określały ją jako „poderosa” („ogromna”)¹¹. Istotnie, jest to obszerny dokument. Zawiera on bowiem aż 308 artykułów¹².

Z punktu widzenia techniki legislacyjnej, akt normatywny powinien być możliwie krótki i zwięzły¹³. Biorąc pod uwagę tę dyrektywę, należy stwierdzić, że analizowany dokument jest stanowczo zbyt długi. Taki stan może powodować trudności, po pierwsze, z poznaniem go, a po drugie, z jego wykładnią i zastosowaniem. Szczególny kłopot może sprawiać odniesienie przepisów instrukcji do przepisów kodeksu. Stąd też pojawiły się opracowania¹⁴, które zestawiają analogiczne czy identyczne przepisy z tych dokumentów.

2.3. Uwaga 3: charakter dokumentu

Obszerność instrukcji łączy się z charakterem tego dokumentu. Analiza instrukcji pod kątem redakcji pozwala na stwierdzenie, że ma on raczej charakter podręcznika niż typowego aktu normatywnego.

---

¹¹ A. STANKIEWICZ, *Geneza i ogólna charakterystyka instrukcji Dignitas Connubii*, w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 26.

¹² Dla porównania KPK 1983 ma 1752 kanony. Instrukcja dotycząca procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych wydana przez Congregatio de Causis Sanctorum, zatytułowana *Istruzione Sanctorum Mater per lo svolgimento delle Inchieste diocesane o eparchiali nelle Casuse dei Santi*, 17.05.2007, AAS 99(2007), s. 465–517, ma 150 artykułów, plus 15 artykułów Dodatku; Konstytucja apostolska *Pastor Bonus* o Kurii Rzymskiej Jana Pawła II (Joannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica Pastor Bonus* de Romana Curia, 28.06.1988, AAS 80(1988), s. 841–912), ma 193 artykuły.

¹³ P. KROCZEK, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, 2nd rev. ed., Kraków 2012, s. 173.

¹⁴ Np. G. M. SHERBA, *Dignitas connubii, Articles in Parallel to the Corresponding Canons of the 1983 Code of Canon Law*, For private use only, bmw.; P. M. DUGAN, *A Comparative Graphic Aid of References for Dignitas Connubii On the Dignity of Marriage: an Instruction on Marriage Annulments*, Philadelphia 2011.

Zawiera liczne elementy pozanormatywne, czyli wyrażenia nie kodujące norm, a przez to zbędne i nawet szkodliwe w akcie normatywnym.

Dziekan Roty Rzymskiej bp. Antoni Stankiewicz próbował bronić instrukcji przed zarzutem niejasnego charakteru omawianego dokumentu podając rację jego ustanowienia. Jednakże raczej sam dostarczał argumentów stronie krytykującej instrukcję wspomnianym oskarżeniem. Pisał on bowiem, że obszerność i forma instrukcji usprawiedliwiają cel postawiony temu dokumentowi, jakim jest, zdaniem Stankiewicza, dostarczenie solidnego narzędzia pracy. Ta instrukcja to „dokument procesowy o charakterze praktycznym, tj. pewnego rodzaju *vademecum*, które ma służyć jako przewodnik (*guida*) w sporządzaniu procesów o nieważność małżeństwa”¹⁵. Sugeruje to, że charakter tego dokumentu nie jest normatywny, a jedynie doradczy, wyjaśniający czy instruktażowy¹⁶.

Z punktu widzenia zasad prawodawstwa ustanowienie przez prawodawcę dokumentu o takim właśnie charakterze jest zupełnie niepoprawne. Kluczowa bowiem w tym zakresie zasada brzmi *lex imperat, non docet*. Akt normotwórczy nie może mieć na celu nauczania, wyjaśniania, postulowania, apelowania, uzasadniania, lecz ma nakazywać, zakazywać, udzielać kompetencji. W ustawie nie umieszcza się wypowiedzi, które nie służą wyrażaniu norm prawnych¹⁷. Każde sformułowanie zawarte w części normatywnej

---

¹⁵ A. STANKIEWICZ, *Geneza i ogólna charakterystyka instrukcji Dignitas Connubii*, w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 26.

¹⁶ *Nota bene* w brytyjskim systemie *common law* – takie dokumenty nazywa się *quasi legislation* lub *soft law*. Ten rodzaj dokumentów jest wydawany przez parlament. Zawiera on zbiór tzw. dobrych praktyk lub wskazówek. Nie jest on publikowany w oficjalnym publikatorze prawnym, czyli the National Archive, zob. M. PARTINGTON, *The Introduction to the English Legal System*. 2014–2015, Oxford 2013, s. 33–34. DC jest nieco zbliżona do tego typu dokumentów.

¹⁷ Por. §11 Załącznika do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie zasad techniki prawodawczej (Dz.U. Nr 100, poz. 908), dalej: ZTP.

aktu prawnego ma mieć charakter reguły zachowania¹⁸. Pewne odstępstwa od tej zasady dopuszcza się jedynie w przypadku preambuł do aktów normatywnych¹⁹.

Prawodawca kościelny ma obowiązek troszczyć się o działanie ustawy i monitorować skuteczność norm obowiązujących wiernych. Jeżeli zauważył on, że wymiar kościelny sprawiedliwości nie funkcjonuje zgodnie z kanonicznymi normami lub nie realizuje postawionych przez prawo trybunałom celów, powinien zamówić podręcznik do procesów małżeńskich lub praktyczny komentarz do stosownych przepisów, a nie wydawać nowy dokument, którego charakter nie jest łatwy do ustalenia²⁰.

2.4. Uwaga 4: typ dokumentu

W tym miejscu trzeba odnieść się do typu ocenianego dokumentu i spróbować go ustalić. Jest to, jak głosi tytuł – instrukcja. Zgodnie z kan. kan. 34 §1 kodeksu, instrukcja ma wyjaśniać przepisy ustaw oraz rozwijać i określać racje, które należy uwzględnić przy zachowaniu ustaw. Instrukcje są dane na użytek tych, którzy mają się troszczyć o wprowadzenie ustaw w życie i obowiązują ich w wykonywaniu ustaw. „Wydają je zgodnie z prawem w granicach swojej kompetencji ci, którzy posiadają władzę wykonawczą” (kan. 34 §1). Instrukcja nie powinna więc wprowadzać do systemu nowych norm, ani modyfikować istniejących. Ustawodawca jasno stwierdza, że „postanowienia instrukcji nie zmieniają ustaw. Jeśli zaś, któreś z nich nie dadzą się pogodzić z przepisami ustaw, są pozbawione wszelkiej mocy” (kan. 34 §2).

Analizowany dokument natomiast wprowadza nowe normy do systemu prawa kanonicznego. Przykładowo w art. 243 §2 stanowi się,

---

¹⁸ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 12 września 2008 r. (II SA/Gl 565/08), Legalis nr 995726.

¹⁹ Por. P. KROCZEK, P. SKONIECZNY, *Preamble of Law: Perspective of Legislator and Interpreter*, *Angelicum* 90(2013) fasc. 4, s. 869.

²⁰ Taki podręcznik zawierający komentarz do stosownych kanonów powstał zaraz po wejściu w życie kodeksu z 1983 r. – I. GORDON, *Novus processus nullitatis matrimonii. Iter cum adnotationibus*, Rome 1983.

że jeżeli obrońca węzła w krótkim terminie ustalonym przez sędziego nie daje odpowiedzi, zakłada się, że nie ma nic do dodania do swoich uwag obrończych. Można wówczas przejść do dalszego etapu sporu. Norma ta jest nowa. W kodeksie nie występowała. *Novum* stanowi także art. 55 instrukcji – „obrońcy węzła i rzecznikowi sprawiedliwości, gdy ci byliby przeszkodzeni, zarówno na początku jak i podczas procesu, Wikariusz sądowy swoim dekretem, o którym powinna znaleźć się wzmianka w aktach, może dać zastępców, wybranych spośród mianowanych, zgodnie z przepisami art. 53 §1-2”. Takiego rozwiązania nie przewidywał kodeks, ani inna kościelna ustawa.

Z powodu nowości, jakie niesie omawiany dokument, czy też zmian jakie on wprowadza w obowiązujących przepisach, *Dignitas connubii* nie jest typową instrukcją. Zawiera elementy ustawy, czyli dekretu ogólnego. Z tej racji, że nowelizuje przepisy kodeksowe powinien być promulgowany i mieć formę *Litterae apostolicae*²¹, a nie *Instructio*.

Owszem, można wysunąć kontrargument, że to nie nazwa decyduje o typie dokumentu. Analiza wskazuje, że w systemie prawa kanonicznego można zauważyć dużą dowolność w określaniu typów aktów prawnych i innych dokumentów²². Wydaje się nawet, że stosowana jest przez władzę kościelną prawnicza zasada *falsa demonstratio non nocet*²³. Zasada ta oczywiście funkcjonuje w prawie, lecz w zupełnie innym kontekście, a mianowicie odnoszona jest do oświadczeń woli

---

²¹ Jak przykładowo uczynił to prawodawca w dokumentach: JOANNES PAULUS PP. II, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ad tuendam fidem* quibus normae quaedam inseruntur in Codice Iuris Canonici et in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium, 18.05.1998, AAS 90(1998), s. 459–460, czy też BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio Omnium in mentem* quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur, 26.10.2009, AAS 102(2010), s. 8–10.

²² P. KROCZEK, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, 2nd rev. ed., Kraków 2012, s. 195 oraz s. 200–203; M. HUELS, *A Theory of Juridical Documents Based on Canons 29–34*, *Studia Canonica* 32(1998), s. 337–338; por. art. 222 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2013 r. poz. 267 z późn. zm).

²³ *Iustiniani digesta*, w: *Corpus Iuris Civilis*, editio stereotypa quinta, red. T. Mommsen, t. I, Berolini 1889, s. 1–873, dalej: D., tu: D. 35, 1, 33.

w prawie cywilnym²⁴. Stosowanie tej zasady przez prawodawcę do określania typu wydawanego dokumentu naraża jego autorytet na uszczuplenie, tym bardziej jeżeli powołuje się na tę zasadę nieintencjonalnie²⁵. Skoro bowiem on sam nie traktuje z należyłą konsekwencją przez siebie ustanowionych kodeksowych regulacji, to nie daje on dobrego przykładu innym użytkownikom prawa.

Istnieje pogląd, że formuła wprowadzająca w życie omawianą instrukcję znajdującą się na końcu DC o brzmieniu: „Hanc instructionem, de mandato Summi Pontificis Ioannis Pauli II pro hac vice dato, die 4 mensis februarii anni 2003, ab hoc Pontificio Consilio, arcte cooperantibus Congregationibus pro Doctrina Fidei et de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum atque Tribunalibus Signaturae Apostolicae et Rotae Romanae exaratam, idem Romanus Pontifex, die 8 mensis novembris anni 2004 approbavit atque iussit ipsam statim a die publicationis ab universis ad quos pertinet servandam esse” – która to formuła jest *de facto* nienumerowanym przepisem, co *nota bene* jest błędem techniki legislacyjnej – w sposób jasny określa, że instrukcja nie jest nowym prawem, a jedynie wyjaśnieniem i wsparciem obowiązujących przepisów proceduralnych zawartych w kodeksie²⁶. Pogląd ten jest raczej błędny. Opiera się on głównie, jak można sądzić, na wnioskowaniu z nazwy dokumentu, czyli *Instructio* i normie z kan. 34 oraz na tym, że nie zastosowano *vacatio legis*. Niestety, pogląd ten nie uwzględnia *novum* treści normatywnej w DC, a przecież właśnie treść tego dokumentu jasno wskazuje, że DC jest raczej ustawą niż instrukcją. Przytoczona opinia nie zauważa także tego, że to właśnie formuła zatwierdzająca instrukcję dopuszcza myśl, a nawet sugeruje,

---

²⁴ Znacznie tej zasady można oddać zdaniem – „Nie jest błędem użycie niewłaściwych słów, jeśli wola wywołania skutków prawnych była niewadliwa”, P. SOBOLEWSKI, *Art. 84*, w: Kodeks cywilny. Komentarz, red. K. Osajda, wyd. VIII, Legalis.

²⁵ O warunkach autorytetu prawodawcy, zob. P. KROCZEK, *Authority of Bishop as Lawgiver*, *Angelicum* 87(2010) fasc. 4, s. 911–922.

²⁶ K. LÜDICKE, R. E. JENKINS, *Dignitas connubii: Norms and Commentary*, Alexandria 2006, s. 496.

właśnie na to, że DC ma moc obowiązującą jak ustawa, która nowelizuje kodeks²⁷.

Wniosek płynie z tego taki, że forma, treść i kształt DC poddaje w wątpliwość możliwość jednoznacznej kwalifikacji typologicznej tego dokumentu. Poza sformułowaniami normatywnymi, charakterystycznymi dla ustawy, są w nim obecne sformułowania pozanormatywne, typowe dla instrukcji. Nie jest jasne, czy jest to instrukcja (jak sugeruje nazwa) czy ustawa (jak można sądzić po normatywnej treści).

2.5. Uwaga 5: promulgacja dokumentu

Jeżeli przyjąć, że DC to ustawa, to powinna być one promulgowana (*promulgatio*), nie zaś tylko publikowana (*publicatio*). Ustawa bowiem, zgodnie z kan. 7 – „instituitur cum promulgatur”. To właśnie od promulgacji zależy jej moc wiążąca. Natomiast nie jest bezwzględnie wymagane *vacatio legis*, czego nie dostrzegają autorzy przedstawionej w poprzednim punkcie opinii. Kanon 8 §1 kodeksu dopuszcza wyjątki. Ustawa uzyskuje moc prawną wyłącznie po upływie trzech miesięcy od dnia, którym numer „Acta Apostolicae Sedis” jest oznaczony, „nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior aut longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta” (kan. 8 §1).

Wprawdzie, jak nie bez racji głosi klasyczna kanonistyka – „promulgatio legis idem est ac legis publicatio authentice facta”²⁸, to jednak obowiązujące prawo kanoniczne wymaga *expressis verbis* promulgacji. Publikacja to tylko *divulgatio legis*, czyli danie faktycznej i realnej możliwości zapoznania się z tym dokumentem.

Należy zauważyć, że DC została publikowana. Odbyło się to 8 lutego 2005 r. podczas konferencji prasowej i od tego czasu obowiązywała – „iussit ipsam statim a die publicationis ab universis ad

---

²⁷ Por. CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Decretum Mos iugiter quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur*, 22.02.1991, AAS 83(1991), s. 443–446, która uchyliła część kan. 948; zob. na s. 446 zdanie „Summus Pontifex Ioannes Paulus II, relati Decreti normas in forma specifica die 22 ianuarii 1991 approbavit, easque promulgare et vigere iussit”.

²⁸ G. MICHIELS, *Normae generales iuris canonici*, t. 1, Parisiis-Tornaci-Romae 1949, s. 183.

quos pertinet servandam esse” (przepis bez numeru po art. 308 DC). Trudno jednak stwierdzić, kiedy dokładnie została promulgowana. Jeden z autorów stwierdza wprost „Dignitas connubii no está promulgada, como correspondería a su condición de norma jurídica”²⁹.

Chociaż wydaje się, że za promulgację może być uznana publikacja instrukcji w „Communicationes”³⁰. Jednakże czasopismo to nie ma daty dziennej wydania. Na drugiej stronie okładki numeru „Communicationes”, o którym mowa, jest wprawdzie wydrukowane: „Junio 2005”, jednakże w tym przypadku chodzi raczej o oznaczenie numeru czasopisma, a nie datę.

2.6. Uwaga 6: powtórzenia przepisów

Należy stwierdzić, że instrukcja powtarza przepisy kodeksowe. Niekiedy czyni to dosłownie, a niekiedy trawestując je. Przykładowo, art. 3 §1 DC – „Causae matrimoniales baptizatorum iure proprio ad iudicem ecclesiasticum spectant”³¹ to powtórzenie kan. 1671. Natomiast paralelna para przepisów to przykładowo art. 287 DC – „Appellans potest appellationi renuntiare cum effectibus de quibus in art. 151 (cf. can. 1636)³²” i kan. 1636 §1 „Appellans potest appellationi renuntiare cum effectibus, de quibus in can. 1525”³³. Takich powtórzeń i paraleli

---

²⁹ J. OTADUY, *El principio de jerarquía normativa y la instrucción «Dignitas connubii»*, *Ius Canonicum* 91(2006), s. 96. Zob. także na ten temat: J. LLOBELL, *La natura giuridica e la recezione ecclesiale dell’Istruzione „Dignitas connubii”*, *Ius Ecclesiae* 18(2006), s. 343–370; E. BAURA, *Il valore normativo dell’Istruzione „Dignitas Connubii”*, w: *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l’Istruzione „Dignitas connubii”*, red. A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano 2007, s. 185–211; T. ROZKRUT, *Słowo w obronie «Dignitas connubii»*, w: *Matrimonium spes mundi. Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym polskim i międzynarodowym. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Sztuchmillerowi*, red. T. Płoski, J. Krzywkowska, Olsztyn 2008, s. 247–255.

³⁰ *Communicationes* 37(2005), s. 11–92.

³¹ „Sprawy małżeńskie ochrzczonych, na podstawie prawa własnego, należą do sędziego kościelnego”.

³² „Apelujący może się zrzec apelacji wraz ze skutkami, o których mowa w art. 151” (por. kan. 1636).

³³ „Apelujący może się zrzec apelacji wraz ze skutkami, o których w kan. 1525”.

w DC jest więcej (np. art. 18 DC i kan. 1415; art. 54 DC i kan. 1435; art. 29 §1 DC i kan. 1418; art. 38 §1 DC i kan. 1420 §1).

Stanowienie prawa w ten sposób jest pogwałceniem jednej z podstawowych zasad techniki legislacyjnej. Ustawa nie może powtarzać przepisów zamieszczonych w innych ustawach³⁴. Nie można przyjąć poglądu, że powtórzenia regulacji ustawowych usprawiedliwione są funkcją informacyjną tekstu prawnego, zapewniając jej adresatom prawa wiedzę o całości regulacji w danej sprawie. „Jak każdy tekst, tak również tekst prawny, niewątpliwie niesie ze sobą jakieś informacje dla odbiorcy. Skutek ten ma jednak znaczenie wtórne wobec zasadniczej roli tekstu prawnego, jakim jest stanowienie dyrektyw. Funkcją prawa nie jest zatem informowanie, lecz regulowanie”³⁵.

Owszem, istnieje teza, że prawo jest formą komunikacji pomiędzy prawodawcą i adresatami prawa. W związku z tym, akt normatywny może zawierać pewne powtórzenia z innych aktów normatywnych. W takim działaniu chodzi bowiem o to, aby pewne przepisy, te szczególnie w oczach prawodawcy istotne, nie zostały pominięte w praktyce stosowania prawa. Uwzględniając okoliczności życia prawnego Kościoła można więc, w pewnych okolicznościach, uznać powtórzenia za racjonalną technikę prawodawczą. Jednakże w stosunku do instrukcji nie zachodzi taki przypadek, co najmniej z dwóch powodów.

Po pierwsze, takie rozwiązanie jest do przyjęcia wyłącznie w aktach normatywnych prawodawców niższego szczebla. Przykładowo uprawnionym ze względu na charakter dokumentu jest powtarzanie w statucie (przykładowo stowarzyszenia) przepisów kodeksowych. Podobnie można taki zabieg stosować, lecz z większym umiarem niż w pierwszym ze wskazanych wypadków w ustawach partykularnych. Jednakże, gdy mamy do czynienia z prawodawcą powszechnym, takie postępowanie jest sprzeczne z zasadami dobrej legislacji. Co więcej, takie postępowanie stwarza w praktyce stosowania prawa jego użytkownikom kolejne problemy związane z wykładnią przepisów.

---

³⁴ §4 ust. 1 ZTP.

³⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 12 września 2008 r. (II SA/Gl 565/08), Legalis nr 995726.

Po drugie, jak głosi rzymska zasada, na której opiera się zaufanie do systemu sądownictwa – *iura novit curia*. Zawarte w tej maksymie domniemanie jest powszechnie przyjęte. Paremia ta oznacza, że zbędnym jest udowadnianie istnienia ustawy czy przypominanie treści obowiązującego prawa urzędnikowi (sędziemu), który w oparciu o obowiązujące normy ma wymierzać sprawiedliwość. Postępowanie wbrew tej zasadzie jest obraźliwe dla sędziów, a przecież to oni, a także inni pracownicy trybunałów kościelnych, którym powierzono święty urząd decydowania o sprawach o nieważność małżeństwa są adresatami zawartych w instrukcji norm (por. Wstęp, DC).

2.7. Uwaga 7: niebezpieczeństwo błędów interpretacyjnych

Z powtarzania w instrukcji przepisów kodeksu wypływa bardzo brzemienne w skutki fakt, który jest niestety rzadko dostrzegany. Polega on na stworzeniu niebezpieczeństwa sytuacji, w której wynik wykładni przepisów identycznie brzmiących może być odmienny z tej racji, że są one częścią różnych aktów normatywnych. Taka niejednolitość wykładni nie jest pożądana, a na pewno nie powinna ona mieć miejsca z winy prawodawcy. Jego zadaniem jest przecież jasne komunikowanie swojej *mens legislatoris*.

„Ustawy kościelne należy rozumieć według własnego znaczenia słów, rozważanego w tekście i kontekście. Jeśli pozostaje ono wątpliwe i niejasne, należy uwzględnić miejsca paralelne, gdy takie są, cel i okoliczności ustawy oraz myśl prawodawcy” (kan. 17). Cytowany kanon zawiera fundamentalne normy dla poprawnego rozumienia kościelnych tekstów prawnych. Ściśle mówiąc, kanon ten zawiera dwie połączone ze sobą zasady. Jednakże redakcja kanonu wskazuje, że to zasada pierwsza ma priorytet. *Nota bene* zdanie pierwsze w tym kanonie i zdanie drugie są w wersji łacińskiej oddzielone średnikiem, a nie kropką, jak w wersji polskiej³⁶; średnik lepiej oddaje powiązanie

---

³⁶ Podobnie, jak w polskiej wersji jest, np. w wersji angielskiej, zob. *Code of Canon Law Annotated: prepared under the responsibility of the Instituto Martín de Azpilcueta*, red. E. Caparros, M. Thériault, J. Thorn, H. Aubé, Montréal 2004 czy *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. P., Beal, J. A. Coriden, T.

tych zasad³⁷. Pierwsza z zasad dotyczy dosłownego znaczenia tekstu, który należy odczytać w tekście i kontekście. Chodzi więc w niej o wykładnię gramatyczną i logiczną; zaś druga zasada nakazuje zaangażowanie metody systematycznej, teleologicznej, historycznej.

Poprzez zapożyczenie i dosłowne zacytowanie przepisów z innych ustaw w nowym akcie normatywnym – w analizowanym przypadku poprzez zamieszczenie przepisów kodeksowych do instrukcji – zmienia się kontekst tych przepisów, bez zmiany lub z nieistotną zmianą ich tekstu. A przecież właściwe znaczenie słów w procesie wykładni odczytuje się właśnie poprzez odniesienie do ich otoczenia w tekście normatywnym. Znaczenie normatywne tekstu ma ścisły – z woli samego prawodawcy – związek z kontekstem, w jakim umiejscowiony jest przepis oraz tworzące ten przepis wyrażenia prawne. Położenie tych wyrażeń we frazie, członie zdania, zdaniu, czy też w jednostce redakcyjnej tekstu normatywnego wpływa na jego znaczenie. Także rodzaj dokumentu, w jakim zostały słowa użyte ma wpływ na ich treść normatywną³⁸. Nie można także pominąć ewolucji znaczenia niektórych terminów prawnych. W momencie oryginalnego użycia, czyli w kodeksie, mogły one mieć odmienne znaczenie do tego, które miały w momencie, w którym zostały zapożyczone do instrukcji.

Z punktu więc widzenia zasad prawodawczych, które przecież wpływają z zasady wykładni tekstu normatywnego, jasne jest, że cytowanie przepisu w innym tekstowym kontekście jest ryzykowne.

J. Green, New York/Mahwah 2000. Natomiast średnik zastosowany jest w wersji niemieckiej kodeksu *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage im Deutschland, Österreich und der Schweiz*, red. K. Lüdicke, Essen, od 1985, w wersji włoskiej *Codice di diritto canonico commentato: testo ufficiale latino, traduzione italiana, fonti, interpretazioni autentiche, legislazione complementare della Conferenza episcopale italiana, commento*, Milano 2001 i w wersji hiszpańskiej *Comentario exegético al código de Derecho Canónico*, A. Marzoa, J. Miras, R. Ocaña, Pamplona 1996.

³⁷ Por. A. BREMS, *The authentica interpretatione Codicis Iure Canonico*, Romae 1937, s. 33 i s. 35.

³⁸ J. A. CORIDEN, *Rules for Interpreters*, w: *The Art of Interpretation. Selected Studies on the Interpretation of Canon Law*, Washington 1982, s. 20.

Jeżeli zmiana wyrażenia, jego otoczenia, czy zdania tekstu prawnego, *nolens volens*, zmienia jego normatywne znaczenie, to oznacza, że ma on do czynienia z identycznie brzmiącymi przepisami, których normatywne znaczenie będzie się różnić od znaczenia w miejscu pierwotnego pochodzenia. Przy uwzględnieniu, że prawo to system, którego oba dokumenty i kodeks, i instrukcja są częścią, trzeba stwierdzić, że opisana sytuacja stwarza trudności dla interpretatora i jest niebezpieczna dla jakości i pewności wyników jego pracy.

2.8. Uwaga 8: wyrażenia odsyłające

Aby tekst normatywny wypełniał swoje zadanie musi być napisany zgodnie z tradycją przez prawodawcę. Zasadniczo każdy akt normatywny ma charakter typowy i powtarzalny³⁹. Dodawanie do tekstu normatywnego elementów znanych z podręczników prawa, jak odesłania, jest niezgodne z zasadami techniki legislacyjnej.

W związku z tym należy także uznać, za niepoprawne w tekście normatywnym wyrażenia odsyłające, typu „cf.” („por.”), czyli porównaj⁴⁰. Nie jest to bowiem właściwy instrument legislatora, a jedynie może służyć komentatorowi tekstu normatywnego.

Owszem, zasady techniki prawodawczej przewidują odesłania, nawet odesłania wielokrotne, czyli kaskadowe⁴¹. Jednakże odesłanie takie jest związane z uzupełnieniem elementu logicznego odtwarzanej normy poprzez odesłanie interpretatora do konkretnego przepisu uzupełniającego⁴². Nie może być jednak mowy o tym, aby odsyłać dokonującego wykładni na zasadzie konfrontacji z brzmieniem przepisu w innych ustawach.

---

³⁹ S. WRONKOWSKA, M. ZIELIŃSKI, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004, s. 12.

⁴⁰ Zob. art. 1 § 1 DC i kan. 1; czy też art. 1 § 3 DC z kan. 87 i art. 124 nr 2 Konstytucji apostołskiej *Pastor Bonus*.

⁴¹ Odesłanie kaskadowe to takie, gdy przepis P1 odwołuje się do przepisu S2, a S2 nie koduje sam normy, lecz odsyła do przepisu S3; zob. KPK 1983, gdzie kan. 1364 §1 odwołuje się do kan. 1336 §1 nr 3, a ten kanon odwołuje się do kan. 1336 §1 nr 2.

⁴² M. ZIELIŃSKI, *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, Warszawa 2002, s. 105.

Podsumowanie

Starając się wyciągnąć ogólny wniosek z powyższych uwag, trzeba stwierdzić, że ustanowienie instrukcji *Dignitas connubii* zostało dokonane z naruszeniem ogólnych zasad prawodawstwa oraz z nieposzanowaniem zasad techniki prawodawczej.

Jednakże już sama konieczność wydania takiego dokumentu dowodzi niewystarczającego poziomu sądownictwa kościelnego, szczególnie w dziedzinie znajomości kodeksowych regulacji i zasad wykładni tekstu normatywnego. Taki stan stwierdza zresztą sam prawodawca cytując we wstępie do DC fragment Instrukcji *Provida Mater Ecclesia*⁴³ i podkreślając aktualność zdania – „trzeba jednak pamiętać, że te zasady [zawarte w *Provida Mater Ecclesia*] okazują się niewystarczające w osiągnięciu wyznaczonego im celu, jeżeli sędziowie diecezjalni nie będą posiadać głębokiej znajomości świętych kanonów i nie będą dobrze wprawieni w doświadczeniu sądowym”⁴⁴. Należy więc postulować, aby biskupi diecezjalni bardziej dbali o przygotowanie kadry sądowniczej w swoich sądach kościelnych, a wydziały prawa kanonicznego pomagały im w tym.

Evaluation of the Instruction *Dignitas connubii* in the Perspective of the Art of Legislation

In 2005 the Instruction *Dignitas connubii* came into force. The 10th anniversary of its binding is a good opportunity to evaluate the document in perspective of the art of legislation, that is, from the viewpoint of the principles of legislative drafting and the techniques of legislative drafting.

The document was analyzed and some comments were made. They refer to the very fact of establishing the instruction, and also to size, character,

---

⁴³ SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Instructio *Provida Mater Ecclesia* servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullo matrimonium, 10.08.1039, AAS 28(1936), s. 313–361, oraz Appendix s. 361–367, tu s. 314.

⁴⁴ „Attamen animadvertatur oportet eiusmodi regulas insufficientes ad propositum finem evasuras esse, nisi dioecesani iudices sacros canones apprime calleant et forensi experientia bene sint instructi”.

and type of it. The publication of the document was inspected as well. In addition, some critical comments were made about the repeating of the Code of Canon Law 1983 in *Dignitas connubii*. Also the hazard of the practice in question for the outcome of the process of interpretation was clarified. The last remark refers to the cross references in the instruction.

It can be said that the drafting and establishing of the Instruction was made with disrespect and sometimes even with violation of the art of legislation.

SŁOWA KLUCZOWE: *Dignitas connubii*, sztuka legislacji, zasady techniki prawodawczej, prawo kanoniczne

KEYWORDS: *Dignitas connubii*, art of legislation, techniques of legislative drafting, canon law

NOTA O AUTORZE:

Ks. DR HAB. PIOTR KROCZEK, PROF. UPJPII – pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, kierownik Katedry prawa rodzinnego, autor licznych prac z zakresu kanonicznego prawa małżeńskiego i wyznaniowego